บทที่ 3

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยนั้นสำรวจโดยโครงการแม่บทโดยมีหน่วยการวิเคราะห์คือ ครัวเรือนเกษตร ในเขตอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีจำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 240 ครัวเรือน ซึ่งจะได้นำผลของการวิเคราะห์จากโครงการแม่บทมาแสดงโดยสังเขป เพื่อเป็นการปูทางไปสู่การศึกษาด้านมหภาคในการศึกษานี้ต่อไป

ลักษณะโดยทั่วไปของครัวเรือนตัวอย่าง

ลักษณะโดยทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร จะเป็นตัวชี้ถึงลักษณะและข้อจำกัดของทรัพยากรแรงงานได้เป็นอย่างดี อายุและการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวอาจเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนถึงลักษณะการผลิตและการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ๆ ทางการเกษตรได้ดีหรือไม่เพียงใด จำนวนเด็กในครัวเรือนจะเป็นสิ่งแสดงถึงภาระการครองชีพของครัวเรือน นอกจากนี้ ขนาดครัวเรือนและลักษณะการใช้แรงงานของสมาชิกในครัวเรือนจะเป็นตัวกำหนดขนาด หรือข้อจำกัดของแรงงานในครัวเรือนที่ใช้ในการผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการกำหนดปริมาณผลผลิต อันจะส่งผลต่อระดับรายได้ของครัวเรือน

หัวหน้าครอบครัว

จากสภาพการทำฟาร์มของครัวเรือนในประเทศไทย หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดลักษณะและรูปแบบการผลิต ตลอดจนการตัดสินใจในเรื่องการผลิตต่างๆ ดังนั้นคุณลักษณะเฉพาะของหัวหน้าครัวเรือน เช่น เพศ อายุ และการศึกษา อาจจะมีส่วนสัมพันธ์กับการกินดีอยู่ดีของครัวเรือนด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพศและอายุ

จากข้อมูลที่ศึกษา พบว่าหัวหน้าครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่เป็นชาย กล่าวคือ คิดเป็นร้อยละ 87.8 ของจำนวนทั้งหมด ส่วนกรณีที่เป็นหญิงคิดเป็นร้อยละ 12.92 ของครัวเรือนทั้งหมด ด้านอายุของหัวหน้าครัวเรือน แบ่งเป็นช่วงๆ ดังนี้ ช่วง 20 ถึง 29 ปี คิดเป็นร้อยละ 10 จากครัวเรือนทั้งหมด ช่วง 30 ถึง 39 คิดเป็นจำนวนร้อยละ 25.42 ส่วนช่วง 40 ถึง 49 คิดเป็นจำนวนร้อยละ 30 ช่วง 50 ถึง 59 คิดเป็นร้อยละ 21.67 และ ช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 12.91 ของทั้งหมด

ระดับการศึกษา

จากตารางที่ 4 ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับต่ำเพียงชั้น ป.4 กล่าวคือ สูงถึงร้อยละ 72.92 (ในขณะที่ครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนไม่ได้รับการศึกษาเลย คิดเป็นร้อยละ 11.67) ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนปลายเท่ากับร้อยละ 10.83 และหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 4.58 ของทั้งหมด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4

เพศ อายุ และระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรของข้อมูลที่ศึกษา

ปัจจัย	จำนวนตัวอย่าง	%
- อายุของหัวหน้าครัวเรือน		
20-29	24	10.00
30-39	61	25.42
40-49	72	30.00
50-59	52	21.67
60 ขึ้นไป	31	12.91
- เพศของหัวหน้าครัวเรือน		
ชาย	209	87.08
หญิง	31	12.92
- ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน		
0	28	11.67
1 - 4	175	72.92
5 - 7	26	10.83
8 -17	11	4.58

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจโดยโครงการแม่บท

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลักษณะของข้อมูลจำแนกตามขนาดของฟาร์ม

จากข้อมูลที่ศึกษาจำนวน 240 ครัวเรือน ปรากฏว่าครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการในฟาร์มขนาดเล็ก ซึ่งมีทั้งสิ้น 134 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 55.83 สำหรับฟาร์มขนาดกลางมีจำนวนทั้งสิ้น 75 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 31.25 และฟาร์มขนาดใหญ่มีจำนวน 31 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 12.92

ตารางที่ 5

จำนวนครัวเรือนจำแนกตามขนาดของฟาร์ม

ขนาดของฟาร์ม	จำนวนครัวเรือน	%
- ขนาดเล็ก (X < 20)	134	55.83
- ขนาดกลาง(20<=X<50)	75	31.25
- ขนาดใหญ่ (50 <= X)	31	12.92
รวมทั้งสิ้น	240	100.00

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจโดยโครงการแม่บท

ขนาดครัวเรือนเกษตรกร

จากตารางที่ 6 แสดงให้เห็นว่า สมาชิกทั้งหมดเฉลี่ยต่อครัวเรือนของฟาร์มขนาดเล็กมีจำนวน 5.02 คน ฟาร์มขนาดกลางมีสมาชิกทั้งหมดเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำนวน 4.60 คน และฟาร์มขนาดใหญ่มีสมาชิกทั้งหมดเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำนวน 5.12 คน สำหรับจำนวนเด็กในครัวเรือนพบว่า

ฟาร์มขนาดเล็กมีจำนวนเด็กในครัวเรือนเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 2.92 คน ส่วนฟาร์มขนาดกลางและฟาร์มขนาดใหญ่มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.95 คน และ 3.02 คน ตามลำดับ

ทางด้านแรงงานในครัวเรือนนั้น พบว่าแรงงานหญิงในครัวเรือนของฟาร์มทุกขนาดมีจำนวนเฉลี่ยต่อครัวเรือนมากกว่าแรงงานชายทั้งสิ้น โดยค่าเฉลี่ยรวมของแรงงานหญิงในครัวเรือนมากกว่าแรงงานชายในครัวเรือนกว่าเท่าตัว

ตารางที่ 6

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับครัวเรือน

ขนาดของฟาร์ม	ขนาดครัวเรือน	จำนวนเด็กในครัวเรือน	แรงงานหญิงในครัวเรือน	ชาย
- ฟาร์มขนาดเล็ก	5.02	2.92	1.32	0.78
- ฟาร์มขนาดกลาง	4.60	2.95	1.39	0.26
- ฟาร์มขนาดใหญ่	5.12	3.02	1.29	0.81
รวมทั้งหมด	4.91	2.96	1.33	0.62

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจโดยโครงการแม่บท

ลักษณะและขนาดการถือครองที่ดิน

ลักษณะการถือครองที่ดินของเกษตรกรมีผลกระทบต่อการใช้สินเชื่อการผลิตและแรงจูงใจในการปรับปรุงการผลิต ขนาดการถือครองที่ดินเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อปริมาณผลผลิตการเกษตร การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของผลผลิตเกษตรชนิดใดชนิดหนึ่งขึ้นอยู่กับจำนวนที่ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกเป็นส่วนสำคัญ

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ของฟาร์มทั้ง 3 ขนาดมีที่ดินเป็นของตนเอง ส่วนเกษตรกรที่เป็นผู้เช่าทั้งหมดมีจำนวนเล็กน้อยเท่านั้น กล่าวคือร้อยละ 64.93 และ 23.13 ของเกษตรกรของฟาร์มขนาดเล็กเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดและเจ้าของบางส่วน ตามลำดับ โดยที่เกษตรกรที่เป็นผู้เช่าที่ดินทำกินทั้งหมดมีเพียงร้อยละ 11.94 ฟาร์มขนาดกลางร้อยละ 74.67 ของเกษตรกรเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด ที่เหลือร้อยละ 21.33 และ 4.00 ตามลำดับ เป็นเจ้าของบางส่วนและผู้เช่าทั้งหมด ส่วนเกษตรกรที่ประกอบการในฟาร์มขนาดใหญ่ร้อยละ 77.42 และ 22.58 เป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมดและเป็นเจ้าของบางส่วนตามลำดับ โดยที่ไม่มีเกษตรกรผู้เช่าทั้งหมดเลย

ตารางที่ 7

จำนวนครัวเรือนจำแนกตามสิทธิการถือครองที่ดิน

การถือครองที่ดิน	ฟาร์มขนาดเล็ก		ฟาร์มขนาดกลาง		ฟาร์มขนาดใหญ่		รวมทั้งหมด	
	HH	%	HH	%	HH	%	HH	%
- ที่ดินเป็นของตนเอง	87	64.93	56	74.67	24	77.42	167	69.58
- เป็นเจ้าของบางส่วน	31	23.13	16	21.33	7	22.58	54	22.50
- เช่าที่ดินทำกิน	16	11.94	3	4.00	-	-	19	7.92
รวมทั้งหมด	134	100	75	100	31	100	240	100.00

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจโดยโครงการแม่บท

ชนิดของฟาร์ม

กิจกรรมทางการเกษตรของครัวเรือนที่พบมีทั้งในส่วนที่เป็น การเพาะปลูกและการทำปศุสัตว์ ทั้งนี้จากข้อมูลพบว่าโดยส่วนใหญ่ของครัวเรือนที่ศึกษาจะประกอบกิจกรรมในลักษณะของฟาร์มผสม กล่าวคือ คิดเป็นร้อยละ 71.25 ของครัวเรือนทั้งหมด สำหรับรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนที่ทำฟาร์มต่างๆ นั้น จะเห็นได้ว่า ครัวเรือนที่ทำฟาร์มผสมมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนที่ทำการเพาะปลูกหรือทำปศุสัตว์อย่างเดียวประมาณ 2 เท่าตัว ซึ่งคิดเป็นตัวเงินประมาณ 694,738 บาท/ปี ในขณะที่ครัวเรือนที่ทำการเพาะปลูกอย่างเดียวและทำปศุสัตว์อย่างเดียวมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปี เท่ากับ 395,585 บาท และ 335,074 บาท ตามลำดับ

ตารางที่ 8

ตารางแสดงการกระจายของรายได้ (Distribution of Income) ของครัวเรือนเกษตรที่เพาะปลูกอย่างเดียว ทำปศุสัตว์อย่างเดียว และครัวเรือนที่ทำฟาร์มผสม

กิจกรรม	รายได้เฉลี่ย	จำนวนครัวเรือน	%
- เพาะปลูก	395,585	61	25.42
- ทำปศุสัตว์	335,074	8	3.33
- ฟาร์มผสม	694,738	171	71.25

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจโดยโครงการแม่บท

I17184198

ตารางที่ 9

จำนวนครัวเรือนจำแนกตามชนิดของฟาร์ม

ชนิดของฟาร์ม	จำนวนครัวเรือน
ปลูกพืช	
– ข้าวนาปี	73
– ข้าวนาปรัง	12
– ข้าวโพด	162
– มันสำปะหลัง	38
– อ้อย	4
– ถั่วลิสง	1
– ถั่วเหลือง	6
– มะม่วง	13
– ฝ้าย	17
– น้อยหน่า	17
– อื่นๆ	30
เลี้ยงสัตว์	
– โคนม	23
– โคเนื้อ	73
– หมู	20
– ไก่	114
– เป็ด	12
– กระบือ	8

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจโดยโครงการแม่บท

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายได้ รายจ่าย และรายได้สุทธิของครัวเรือนเกษตรกร

รายได้เงินสดสุทธิจากฟาร์มของครัวเรือนเกษตรกรจะแตกต่างกันไปตามขนาดของฟาร์มดังนี้ คือ ฟาร์มขนาดเล็ก จะมีรายได้เงินสดสุทธิจากฟาร์มเฉลี่ย 23,242 บาทต่อปี ฟาร์มขนาดกลางจะมีรายได้เงินสดสุทธิจากฟาร์มเฉลี่ย 133,740 บาทต่อปี และฟาร์มขนาดใหญ่มีรายได้เงินสดสุทธิจากฟาร์มเฉลี่ย 270,402 บาทต่อปี

ตารางที่ 10

รายได้เงินสดสุทธิจากฟาร์มจำแนกตามขนาดของฟาร์ม

หน่วย : บาท

ขนาดของฟาร์ม	รายได้เงินสดจากฟาร์ม	รายจ่ายเงินสดจากฟาร์ม	รายได้เงินสดสุทธิจากฟาร์ม
ฟาร์มขนาดเล็ก	32,637	9,395	23,242
ฟาร์มขนาดกลาง	154,807	21,067	133,740
ฟาร์มขนาดใหญ่	342,972	72,569	270,402

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจโดยโครงการแม่บท

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระดับความกินดีอยู่ดีของเกษตรกร

จากข้อมูลที่ศึกษา รายได้เงินสดสุทธิจากฟาร์มเฉลี่ยรวม เท่ากับ 73,035 บาทต่อปี ในส่วนของรายได้ที่เป็น Inputed Rent นั้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 9,740 บาทต่อปี สำหรับรายได้ของครัวเรือนเกษตรซึ่งนอกจากจะรวมรายได้เงินสดสุทธิจากฟาร์มและส่วนที่เป็น Inputed Rent แล้ว ยังได้รวมส่วนที่เป็นรายได้นอกฟาร์มและรายได้ที่เป็น Income In Kind ด้วย ซึ่งเฉลี่ยทุกฟาร์มเท่ากับ 121,772 บาท

สำหรับความกินดีอยู่ดีของครัวเรือนเกษตรกรนั้น นอกจากการคำนึงถึงรายได้ของครัวเรือนแล้ว ยังนำทรัพย์สินของครัวเรือนที่มีอยู่มาพิจารณาร่วมด้วย โดยคำนวณผลได้จากทรัพย์สิน (Capital Gain) ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งจากข้อมูลที่ศึกษาระดับความกินดีอยู่ดีของครัวเรือนเฉลี่ยทั้งหมดเท่ากับ 590,048 บาทต่อปี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 11

ตารางแสดงดัชนีวัดความกินดีอยู่ดีของเกษตรกรในเขตอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ปี 2533

	เฉลี่ยทุกฟาร์ม (บาท)
1.รายได้เงินสดสุทธิจากฟาร์ม (NFI)	73,035
2.NFI+ Inputed Rent	82,775
3.รายได้ของครัวเรือนเกษตร (NFI+Inputed Rent+Off-Farm Income+ Income In Kinds)	121,772
4.Economic Well-Being of Farmers หรือ EWF (รายได้สุทธิจากฟาร์ม + Capital Gain)	590,048

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจโดยโครงการแม่บท

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สูตรที่ใช้คำนวณ Capital Gain

A x มูลค่าที่ดิน

$A = r/[1-(1+r)^{-n}]$

r = อัตราดอกเบี้ยเฉลี่ย ในที่นี้ใช้ อัตราดอกเบี้ยเงินกู้เฉลี่ยในปี 2533 ซึ่งเท่ากับ 16.25 % ต่อปี

ที่มา : Bank of Thailand Annual Economic Report 1990 "Thailand's Key Economic Indicators"

n = อายุเฉลี่ยของประชากร ในที่นี้ใช้ อายุเฉลี่ยของประชากรปี 2532 ซึ่งเท่ากับ 68.25 ปี

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี รายงานการสำรวจการเปลี่ยนแปลงของประชากร พ.ศ.2533

ตารางที่ 12

ตารางแสดงความแตกต่างของราคาที่ดินจากข้อมูลที่สำรวจ

ราคาที่ดิน (บาท/ไร่)	จำนวนฟาร์ม	%
ต่ำกว่า/เท่ากับ 10,000	30	12.42
10,001-20,000	24	10.00
20,001-30,000	16	6.67
30,001-40,000	10	4.17

ที่มา : ผลการสำรวจของโครงการแม่บท

ราคาที่ดิน (บาท/ไร่)	จำนวนฟาร์ม	%
40,001-50,000	21	8.75
50,001-60,000	2	0.83
60,001-70,000	3	1.25
70,001-80,000	6	2.50
80,001-90,000	4	1.67
90,001-100,000	16	6.67
100,001-125,000	4	1.67
125,001-150,000	47	19.58
150,001-175,000	1	0.42
175,001-200,000	19	7.92
200,001-225,000	1	0.42
225,001-250,000	9	3.75
250,001-275,000	-	-
275,001-300,000	9	3.75
มากกว่า 300,000	18	7.50
รวม	240	100.00
ราคาเฉลี่ยทั้งหมด	136,023 บาท	

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจของโครงการแม่บท

ตารางที่ 13

เปรียบเทียบข้อมูลจากการสำรวจ กับ ข้อมูลของ Socio-Economic Suyvey (1988)

	ข้อมูลสำรวจ	Socio-Economic Survey (1988)					
		WK	BK	C	N	NE	S
1. เปอร์เซ็นต์ของฟาร์มขนาดเล็ก (X<20)	55.8	68.0	65.4	57.7	71.4	64.3	81.4
2. ขนาดของตัวอย่าง	240	5,224	153	1,097	1,283	1,663	1,028
3. ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย	4.9	3.9	4.0	3.8	3.6	4.2	3.8
4. อายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือน	44.7	46.2	46.7	47.2	44.5	43.7	49.0
5. เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้	69	73.1	92.1	73.6	75.7	62.8	61.1
6. รายได้สุทธิจากฟาร์มเฉลี่ย (บาท)	128,700	34,619	70,594	34,473	22,210	20,218	25,582

ที่มา : ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์, อ้างแล้ว

ตารางที่ 14

เปรียบเทียบข้อมูลรายได้ของข้อมูลสำรวจ กับ Socio-Economic Survey (1988)

	ข้อมูลสำรวจ	Socio-Economic Survey (1988)					
		WK	BK	C	N	NE	S
1.ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย	4.91	4.3	4.3	4.2	3.9	4.6	4.5
2.รายได้สุทธิจากฟาร์ม	121,772	39,538	67,828	40,512	27,096	24,036	38,220
-รายได้เงินสดจากฟาร์ม	73,035	17,030	30,772	21,136	10,476	5,880	16,888
-Off farm income	11,823	9,612	14,764	8,856	6,304	7,020	11,116
-รายได้ที่ไม่ใช่ตัวเงิน	36,914	12,896	22,292	10,520	10,316	11,136	10,216

ที่มา : ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์, อ้างแล้ว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 15

ราคาที่ดินทางการเกษตรเป็นรายภาค 2531

ภาค	ราคา (บาท/ไร่)
ตะวันออกเฉียงเหนือ	121,956
เหนือ	298,457
กลาง	128,384
ใต้	183,958
เฉลี่ยทั้งประเทศ	157,797
ข้อมูลที่สำรวจ	136,023

ที่มา : ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์, อ้างแล้ว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย